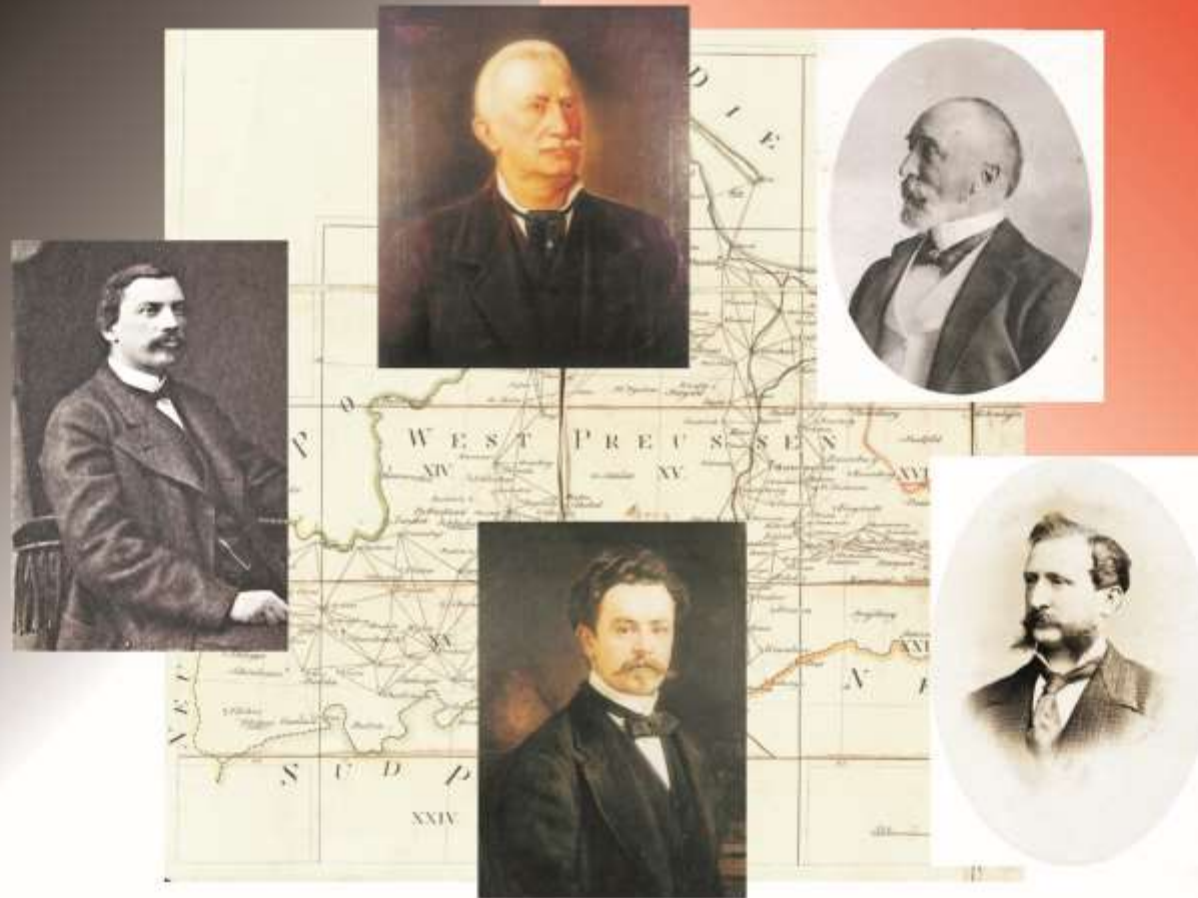

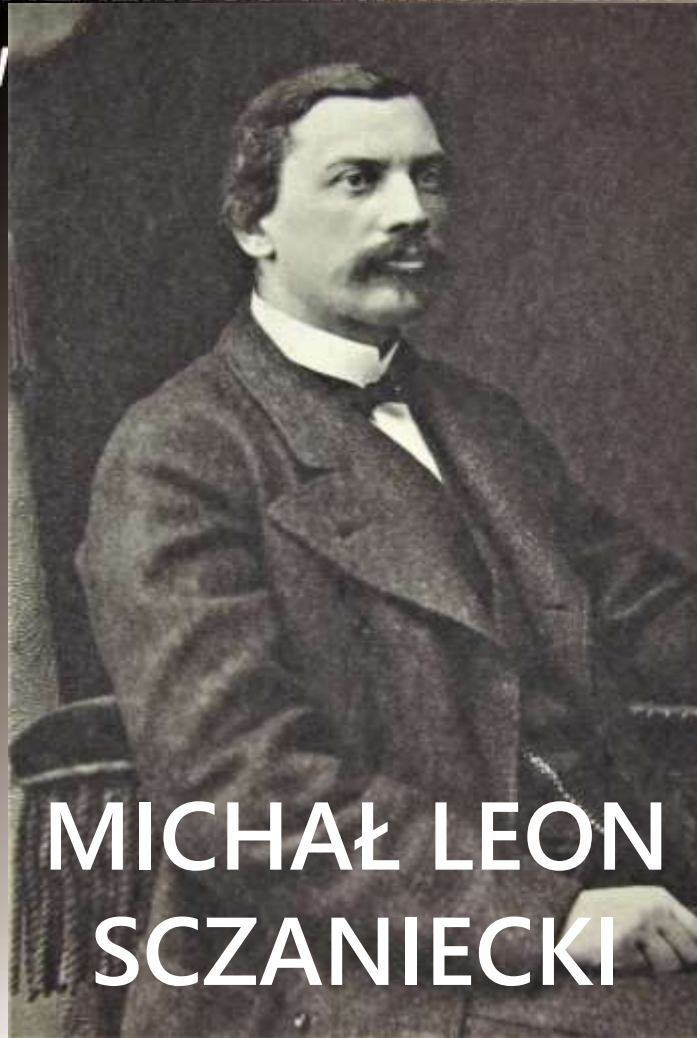
ROMANTYCZNY POZYTYWIZM

DZIAŁALNOŚĆ PATRIOTYCZNA ZIEMIAŃSTWA POLSKIEGO
W PRUSACH ZACHODNICH W DRUGIEJ POŁOWIE XIX WIEKU

ROMANTYCZNY POZYTYWIZM

DZIAŁALNOŚĆ PATRIOTYCZNA ZIEMIAŃSTWA POLSKIEGO
W DRUGIEJ POŁOWIE XIX WIEKU

MICHAŁ LEON
SZANIECKI

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie
w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

ROMANTYCZNY
POZYTYWIZM

Michał L. Szczaniecki.
Fotografia. Zbiory Archiwum
Państwowego w Toruniu.

MICHAŁ LEON SZZANIECKI (1838–1920)

Herb Ossoria.
Rys. J. Nečas,
[w:] J. Wisłocki, *Herby
rycerstwa polskiego na
zamku w Kórniku*,
Kórnik 1988.

Dwór Szczanieckich w Łaszczyń 1910-12.

Źródło: fotopolska.eu

Urodził się 13 IV 1838 roku w Łaszczyń k. Rawicza. Jego rodzicami byli Ignacy Szczaniecki h. Ossoria i Filipina z hr. Mielżyńskich. Michał wzrastał w domu o tradycjach patriotycznych. Jego dziadek ze strony matki – Stanisław Kostka Mielżyński walczył pod dowództwem gen. Henryka Dąbrowskiego i był odznaczony krzyżem Virtuti Militari. W czasie powstania listopadowego tylko stan zdrowia powstrzymał ojca Michała przed czynnym zaangażowaniem się w walkę. Jednak organizował zbiórkę funduszy oraz żywności dla powstańców. Na cele te sprzedawał np. rodzinne srebra. Krewną Michała była Emilia Szczaniecka, również działaczka niepodległościowa i społeczna. Angażowała się w dostarczanie broni powstańcom listopadowym, ale przede wszystkim niosła im pomoc medyczną. Swoją obecność zaznaczyła również w trakcie Wiosny Ludów i powstania styczniowego. Ojciec Michała – Ignacy Szczaniecki był także kolekcjonerem. Miał pokaźną bibliotekę, zbierał rysunki, numizmaty, zegary, broń i różne kosztowności.

K. Syryusz-Wolski, *Emilia Szczaniecka
wielka patriotka ratująca rannych na polu
bitwy w r. 1831.*

Źródło: wikipedia

Ignacy Szczaniecki urodził się 2 III 1801 r. w Boguszyńcu na ziemi pleszewskiej. Był synem Józefa Marcina Szczanieckiego, sędziego ziemskiego w Kaliszu i Poznaniu, potem Trybunału Kryminalnego w Poznaniu i Józefy Wyganowskiej, pisarki, powołanej przez Komisję Edukacyjną do organizacji szkół żeńskich. Uczył się w Poznaniu, a od 1809 r. w Żoliborskim Konwiktie Pijarów. W tej renomowanej szkole uzyskał dwukrotnie honorowy tytuł „księcia młodzieży”. Po ukończeniu konwiktu rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim. W 1823 r. opuścił Warszawę i objął gospodarstwo w dziedzicznych dobrach w Międzychodzie w powiecie śremskim. Opublikował w tym czasie kilka rozpraw o tematyce rolniczej. W 1826 r. ożenił się z Filipiną hr. Mielżyńską. Po spaleniu w 1831 r. dworu w Międzychodzie I. Szczaniecki osiadł w dobrach w Łaszczyńcu, które wniosła mu w posagu małżonka. Zamieszkali we dworze, zbudowanym przez Mielżyńskich, właścicieli Łaszczyzna od XVII w.

I. Szczaniecki był działaczem społecznym, cieszył się powszechnym szacunkiem. Kilkakrotnie wybierany był do sejmu Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Zajmował się pracą organicznikowską. Był prezesem Towarzystwa Rolniczego w Gostyniu. W latach 1856-1859 był redaktorem naczelnym czasopisma „Ziemianin”, wydawanego w Poznaniu. Redagowali je właściwie jego dwaj synowie, wykształceni społecznie i rolniczo – Stanisław i Konstanty. I. Szczaniecki angażował się w działalność w samym Rawiczu. W 1853 r. utworzono tu pruskie gimnazjum realne. Podczas jego otwarcia I. Szczaniecki wygłosił płomienną mowę w języku polskim, podkreślając, że „nowa szkoła będzie służyć obydwu reprezentowanym na tym terenie narodowościom (język polski wykładano w trzeciej klasie)”. I. Szczaniecki zmarł 16 I 1864 r. w Łaszczyńcu i został pochowany w tamtejszej kaplicy.

Źródło: przyjacieleraawicza.pl

Ignacy Szczaniecki (1801-1864)

Źródło: sejm-wielki.pl

Emilia Szczaniecka, Działaczka patriotyczna i społeczna. Urodziła się w 1804 r. w Brodach k. Lwówka (powiat nowotomyski). Nauki pobierała na prywatnych pensjach. W czasie Powstania Listopadowego zbierała fundusze dla formowanych w Warszawie oddziałów wielkopolskich, później pracowała jako sanitariuszka w szpitalach powstańczych. Po upadku powstania przebywała najczęściej w swych dobrach w Pakosławiu oraz w Poznaniu. W Pakosławiu z jej inicjatywy powstały szpital, ochronka i szkoła.

W 1843 r. podróżowała po Europie spotykając się z przywódcami polskiej emigracji, po powrocie wielokrotnie ukrywała przybywających do Wielkopolski emisariuszy Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, m.in. Ludwika Mierosławskiego. Wspierała kolejne działania narodowowyzwoleńcze. W 1846 r., po nieudanej próbie powstania, opiekowała się więzionymi rodakami, natomiast w okresie Wiosny Ludów (1848-49) zakładała szpitale, pomagając lekarzom i pełniąc obowiązki sanitariuszki.

Po wybuchu powstania styczniowego była inicjatorką założenia szpitala w Strzelnie, który utrzymywała i w którym pracowała. W następnych latach kontynuowała pomoc dla emigrantów we Francji i Szwajcarii. Uczestniczyła także w zakupie akcji Banku Ziemskiego, założonego w 1886 r. w Poznaniu dla obrony ziemi polskiej w walce z Komisją Kolonizacyjną. Była członkiem honorowym Stowarzyszenia Nauczycielek w Krakowie, Towarzystwa Czytelni dla Kobiet we Lwowie, Towarzystwa „Warta” i Towarzystwa Opieki nad Dziećmi Polskimi. Zmarła w Pakosławiu w 1896 r., pochowana została na cmentarzu przykościelnym w Michorzewie k. Opalenicy (powiat nowotomyski).

Źródło: regionwielkopolska.pl

Emilia Szczaniecka (1804-1896)

Fotografia (1860-69), Zakład Fotograficzny A i F Zeuschner w Poznaniu.

Zbiory Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Gen. Edmund Taczanowski (1822-1879).
Fotografia,
Zakład Fotograficzny A i F Zeuschner w Poznaniu.
Zbiory Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Juliusz Kossak, *Bitwa pod Ignacewem*.
Zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie.

Nic dziwnego, że Michał wraz z braćmi Stanisławem i Ludwikiem, wzięli udział w walkach w czasie powstania styczniowego. W szeregach oddziału dowodzonego przez gen. Edmunda Taczanowskiego 8 V 1863 roku stoczyli bitwę pod Ignacewem (obecnie gm. Ślesin). Polski oddział liczył ok. 1100 żołnierzy (500 pieszych strzelców, 550 kosynierów i 50 konnych oraz 3 działa), przeciwnik po połączeniu się oddziałów gen. Andrieja Brunnera i gen. Nikołaja Krasnokutskiego liczył ok. 2000 żołnierzy i 6 dział. Rosjanie rozbili polski oddział, zginęło ok. 160 powstańców, a Michał znalazł się wśród 80 rannych i powrócił do rodzinnego Łaszczyzna. Jego bracia odegrali większą rolę w powstaniu i byli oskarżeni o zdradę stanu oraz sądzeni w tym samym procesie, co Zygmunt Działowski. Stanisław został skazany na rok pobytu w twierdzy magdeburskiej.

Obelisk upamiętniający Bitwę pod Ignacewem.

Źródło: powiat.konin.pl

Towarzystwo Literacko-Słowiańskie, samokształceniowe stowarzyszenie studentów uniwersytetu we Wrocławiu, działające w latach 1836–86. Kuratorami Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego byli m.in.: J.E. Purkyně (do 1850), W. Cybulski (1860–67), W. Nehring (od 1868). Oficjalnie slawistyczne, Towarzystwo Literacko-Słowiańskie zajmowało się gł. badaniem historii i literatury polskiej, odgrywając istotną rolę w podtrzymywaniu tradycji i świadomości narodowej. W Towarzystwie Literacko-Słowiańskim działali m.in.: A. Asnyk, R. Berwiński, N. Bonczyk, A. Bronikowski, K. Damrot, J. Gregor, S. Karwowski, J. Kasprówicz, M. Langiewicz, A. Mosbach, J. Szafranek, R. Zmorski. W 1886 roku działalność Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego została zakazana przez władze pruskie.

Budynek Uniwersytetu Wrocławskiego (1890-1900).
Zbiory Library of Congress.

Naukę elementarną Michał pobierał w domu, później uczył się w gimnazjach w Lesznie i Wrocławiu. Od 1857 roku studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W tym czasie wstąpił do Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego, w latach 1857-1859 był w nim bibliotekarzem.

Zbiory Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Bogusława Stefania Dominika Kruszyńska (1844-1927)
Źródło: sejm-wielki.pl

21 X 1865 roku M. Szczaniecki poślubił Bogusławę Stefanię Dominikę Kruszyńską h. Prawdzic z Nawry. Pierwsze lata małżeństwa Szczanieccy spędzili w Łaszczyńie, co spowodowane było remontem pałacu w Nawrze. Po jego zakończeniu (2 poł. 1870 r.) wydzierżawili Łaszczyń i na stałe osiedli w Nawrze (obecnie gm. Chełmża).

Krótko po objęciu Nawry Michał został wybrany na prezesa Towarzystwa Rolniczego powiatu toruńskiego, funkcję tę sprawował do końca swojego życia. Był członkiem rady nadzorczej Banku Kredytowego Donimirski-Kalkstein-Łyskowski i Spółka. Działał w Towarzystwie Moralnych Interesów ludności polskiej pod panowaniem pruskim od początku jego istnienia (1869 r.). Ścisłe i owocnie współdziałał w nim z Ignacym Łyskowskim. Zaangażował się również w prace Towarzystwa Pomocy Naukowej w Chełmnie. W latach 1913–1918 był jego prezesem.

Herb Prawdzic. Rys. J. Nečas,
[w:] J. Wiślocki, *Herby rycerstwa
polskiego na zamku w Kórniku*,
Kórnik 1988

Pałac w Nawrze ok. 1976 r. Fot. W. Górski.
Zbiory Archiwum UMK w Toruniu.

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie
w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

ROMANTYCZNY
POZYTYWIZM

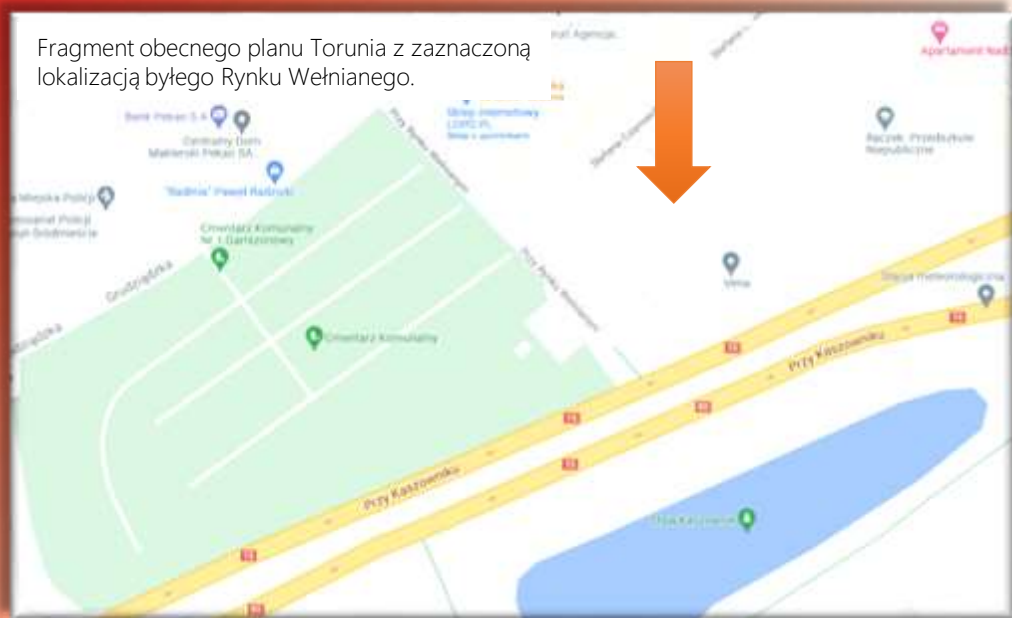
Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu.

Michał Szczaniecki był jednym z pomysłodawców i inicjatorów wystawy rolniczo-przemysłowej w Toruniu w 1874 roku. W Komitecie organizacyjnym pełnił funkcję sekretarza i kasyera, ale należał też do największych wystawców i zdobył szereg medali i wyróżnień. Wystawę tę zorganizowano 2 i 3 czerwca na tzw. Rynku Wełnianym, pomiędzy (nową) Bramą Chełmińską a fortami, tuż przy szosie do Chełmży.

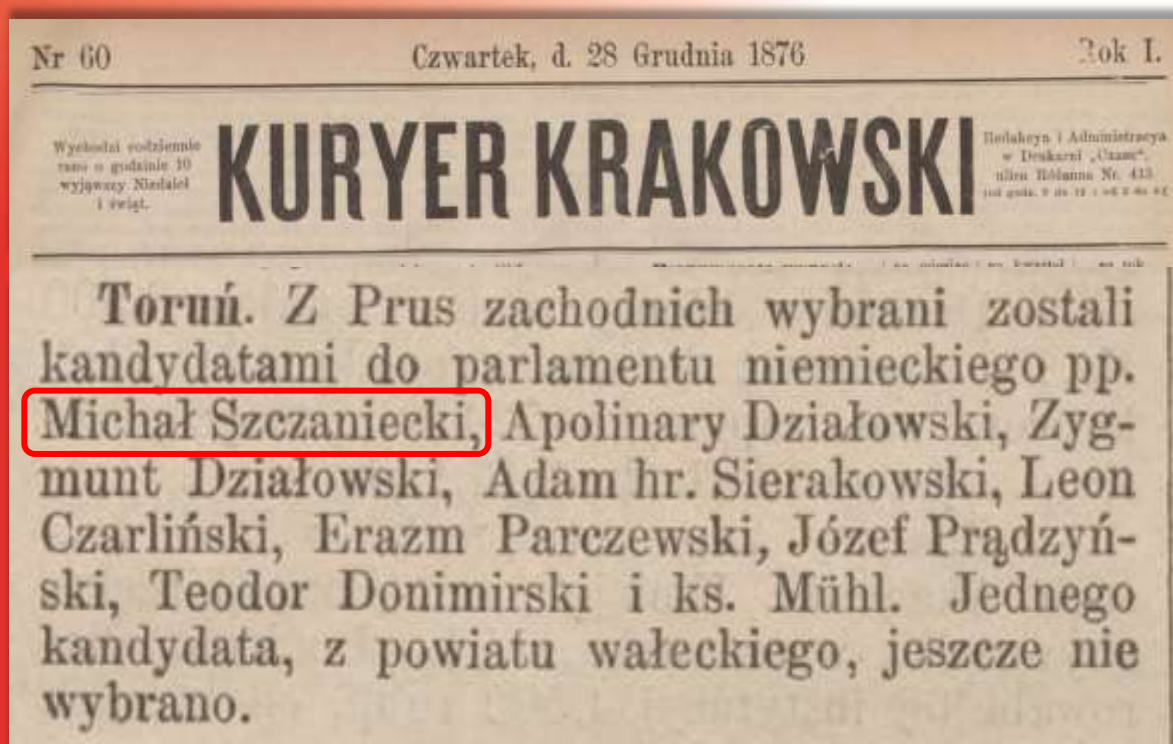
Jeszcze przed wystawą, bo w lutym obradował w Toruniu kolejny sejmik gospodarczy, na którym uchwalono powołanie Centralnego Zarządu Towarzystw Rolniczych w Prusach Zachodnich. Za inicjatywą tą stał m.in. M. Szczaniecki. Doprowadził do zwołania w Toruniu zebrania delegatów towarzystw rolniczych w dniu 9 IV 1874 roku. Na zebraniu tym został wybrany do zarządu jako sekretarz obok Stanisława Radkiewicza (prezes) i Ignacego Łyskowskiego (skarbnik). 26 lat później, w 1900 roku wszedł w skład komisji powołanej do założenia Centralnego Związku Rolniczego dla Prus Zachodnich i Wschodnich. Jego autorską realizacją było zawiązanie Towarzystwa Ekonomiczno-Rolniczego dla Prus Zachodnich (1908 r.). Taka formuła pozwalała poszerzyć pole współpracy i wymiany doświadczeń gdyż Towarzystwo gromadziło nie tylko producentów rolnych, ale także różnego rodzaju rzemieślników i przemysłowców.

Fragment obecnego planu Torunia z zaznaczoną lokalizacją byłego Rynku Wełnianego.

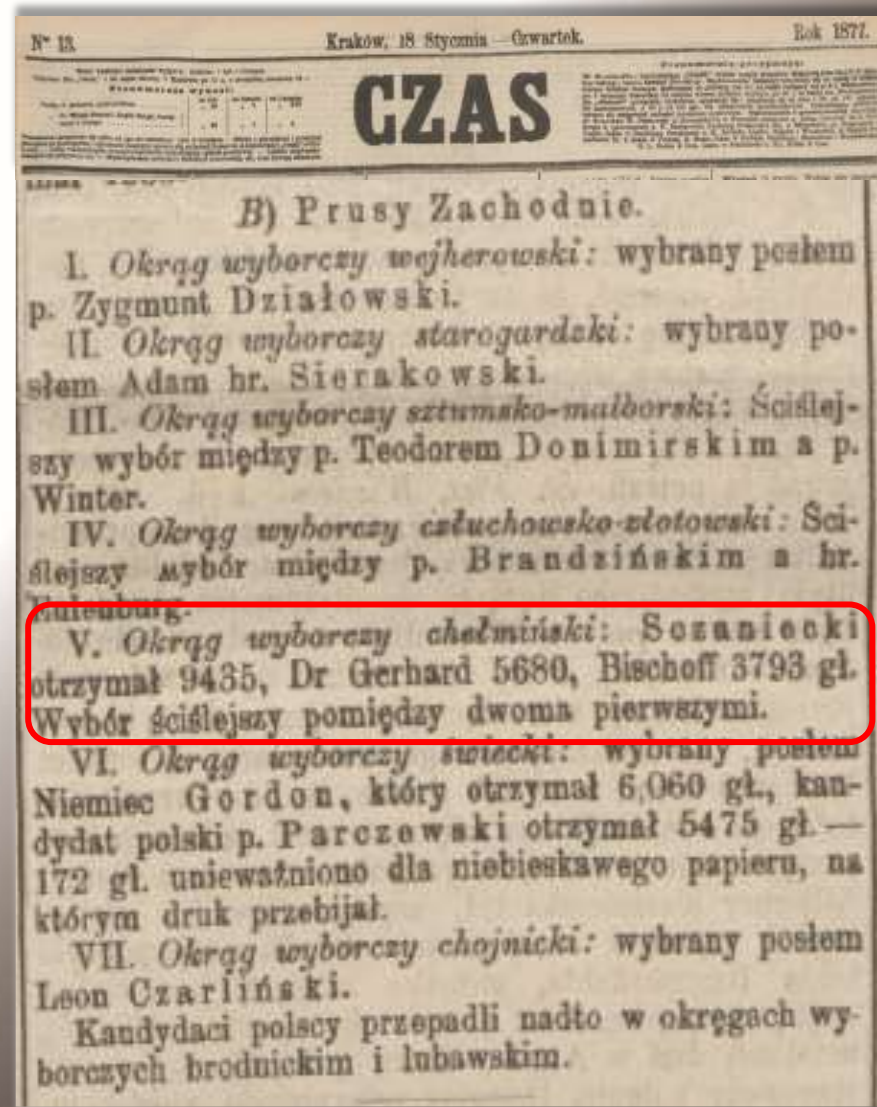

Wyróżnienia dla Michała i Bogusławy Szczanieckich z Wystawy rolniczo-przemysłowej w Toruniu w 1874 r. Zbiory Archiwum Państwowego w Toruniu.

W latach 80. brał bardzo aktywnie udział w akcji wiecowej zorganizowanej przeciwko dyskryminowaniu języka polskiego w szkołach i urzędach. Angażował się w agitację wyborczą i przekonywał żeby oddawać głosy na polskich kandydatów. Był również czynnym politykiem i posłem do parlamentu niemieckiego w latach 1878–1887. Działal w nim w ramach Koła Polskiego, które oprócz walki o prawa obywateli polskich domagało się również budowy nowych linii kolejowych, zwiększenia inwestycji komunalnych w miastach czy regulacji Wisły i Noteci, jako niezbędnego zaplecza do rozwoju gospodarczego.

Zbiory Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego.

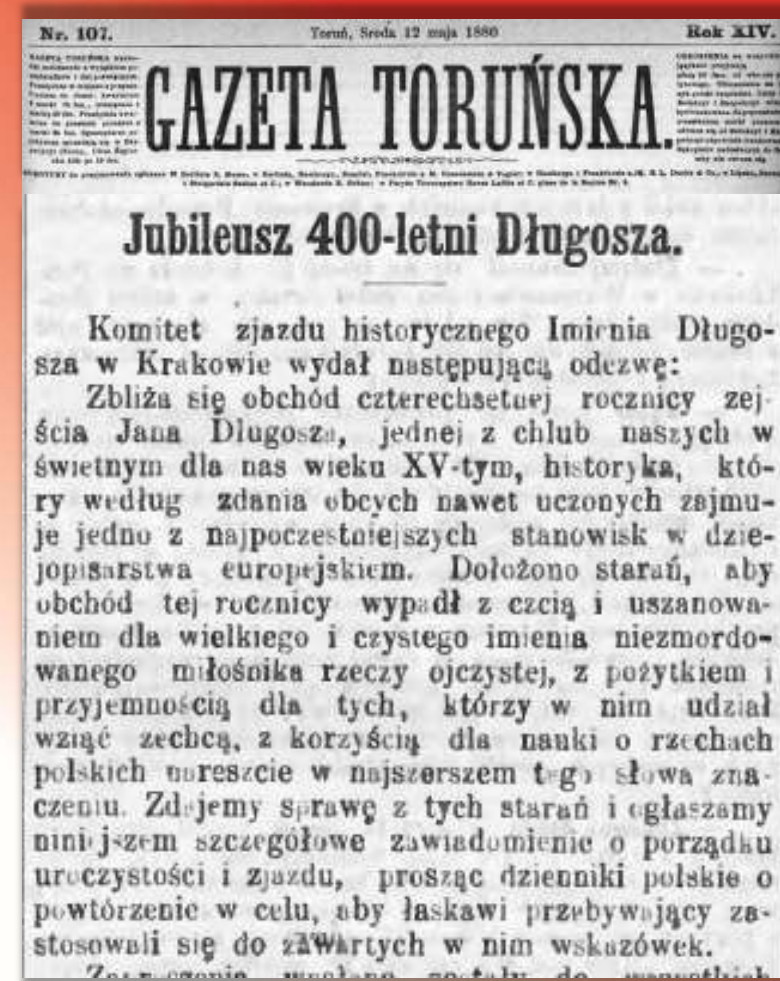

Zbiory Biblioteki Książąt Czartoryskich.

Zbiory WBP Książnicy
Kopernikańskiej w Toruniu.

Michał Sczaniecki był jednym z założycieli i pierwszym skarbnikiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu (TNT). W latach 80., gdy TNT przeżywało kryzys pokrywał niedobory w kasie z własnych funduszy. Należał do komitetu budowy gmachu TNT i był akcjonariuszem spółki Muzeum w Toruniu. W latach 1897 – 1918 był wiceprezesem Towarzystwa, którego został członkiem honorowym. Razem z ks. Stanisławem Kujotem reprezentował TNT na pierwszym zjeździe historyków polskich w Krakowie zorganizowanym przez Akademię Umiejętności (AU) między 17 a 21 maja 1880 roku w 400-lecie śmierci Jana Długosza.

Zbiory WBP Książnicy
Kopernikańskiej w Toruniu.

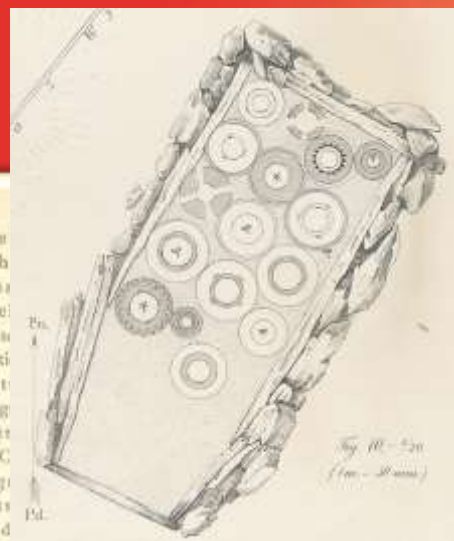

Tablice z pracy G. Ossowskiego,
Zabytki przedhistoryczne ziem
polskich, seryja I. Prusy Królewskie,
z. 1-4, Kraków 1879-1888

Zabytki archeologiczne odkryte w Nawrze przez Gotfryda Ossowskiego przekazał do Muzeum TNT (obecnie w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu) i do Muzeum Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, tu dzięki staraniom M. Szczanieckiego utworzono Oddział Pomorski. Zabytki te były również prezentowane na dwóch wielkich wystawach archeologicznych: „Exposition Universelle de 1878. Sciences Anthropologiques” zorganizowanej w Paryżu, oraz na berlińskiej „Ausstellung Prähistorischer und Anthropologischer Funde Deutschlands” w 1880 roku.

Misa ceramiczna odkryta w Nawrze oraz
metryczka Muzeum Towarzystwa
Naukowego w Toruniu.
Fot. P. Gużyński,
Zbiory Muzeum Okręgowego w Toruniu.

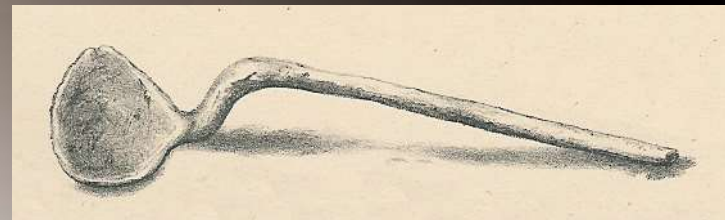

des Bodens der Urne No. 144 und eines deren Urne mit Incrustationen. Gegenstände aus einer vernichteten O. Steinkistengrab bei Darlubie, bei Putzig von Ohrgehängen aus Bronze mit Glasur (Urne No. 493). F.-O. Steinkistengrab bei V. z. Thorn. Bronze (in Urne No. 497). F.-O. Pluskowsy, Kr. Thorn. anderartige Urne. F.-O. Steinkistengrab bei V. z. Thorn. Eisenbrüche (in Urne No. 531). F.-O. Kr. Graudenz.

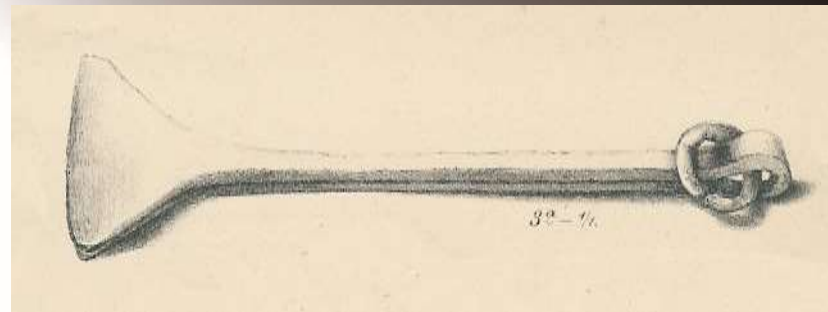
- 52. Kleine Zänge und Fibelstück aus Bronze. F.-O. Steinkistengrab in aufgestellten Steinen (Pierres dressées) bei Nawra, Kr. Thorn.
- 53. Metallarbeiten (in Urne No. 397). F.-O. d. d. d.
- 54. Scherben zweier verzierter Gefäße. F.-O. Steinkistengrab in aufgestellten Steinen (Pierres dressées) bei Traebcz, Kr. Kulm.
- 55. Bruchstück von einem siebartig durchlöchertern Gefäß. F.-O. Kjökenmøddinger bei Przyrowko, Kr. Tuchel.
- 56. Scherben von Thongefäßen. F.-O. Kjökenmøddinger bei Oxhoeft, Kr. Danzig.
- 57. d. d. d. von Thongefäßen und Knochen. F.-O. Kjökenmøddinger bei Weingarten, Kr. Elling.

Szczypce i szpila brązowa z Nawry. Fot. P. Guzyński. Zbiory Muzeum Okręgowego w Toruniu.

Rysunki grobu i zabytków G. Ossowski [w:] G. Ossowski, *Zabytki przedhistoryczne ziem polskich, seryja I. Prusy Królewskie*, z. 1-4, Kraków 1879-1888.

Brat udział w pracach Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, od 1917 roku. był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Wziął udział w Międzynarodowym Kongresie Antropologii Prehistorycznej i Archeologii w Budapeszcie w 1876 roku. Prowadził korespondencję z Uniwersytetem Jagiellońskim, Biblioteką w Kórniku, z Wojciechem Kętrzyńskim - dyrektorem Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie i Ignacym Józefem Kraszewskim.

Dyplom potwierdzający przyjęcie
M. Szanieckiego w poczet
członków Towarzystwa Przyjaciół
Nauk w Poznaniu.
Zbiory Archiwum Państwowego
w Toruniu.

List Wojciecha Kętrzyńskiego, dyrektora
Zakładu Narodowego im. Ossolińskich
we Lwowie do M. Szanieckiego.
Zbiory Archiwum Państwowego w Toruniu.

Kornel Ujejski (ur. 12 IX 1823 w Beremianach na Podolu, zm. 19 IX 1897 w Pawłowie k. Lwowa) – polski poeta, publicysta społeczny, określany często „ostatnim wielkim poetą romantyzmu”. Kornel Ujejski był autorem liryki wizyjnej oraz religijno-mesjanistycznej stylizowanej na modlitwy oraz biblijne psalmy, w której wyrażał – wzięte z myśli Andrzeja Towiańskiego – irracjonalne, zakorzenione głęboko w etyce chrześcijańskiej przekonanie o zbawieniu narodu polskiego w obliczu klęsk kolejnych powstań oraz wewnętrznej niezgody.

Źródło: Wikipedia.

Eugeniusz Steinsberg,
Portret Kornela Ujejskiego z 1894 r.

Źródło: Wikimedia.

Okładka „Spisu księgozbioru Kruszyńskich z Nawry”, 1853.
Zbiory Archiwum Państwowego w Toruniu.

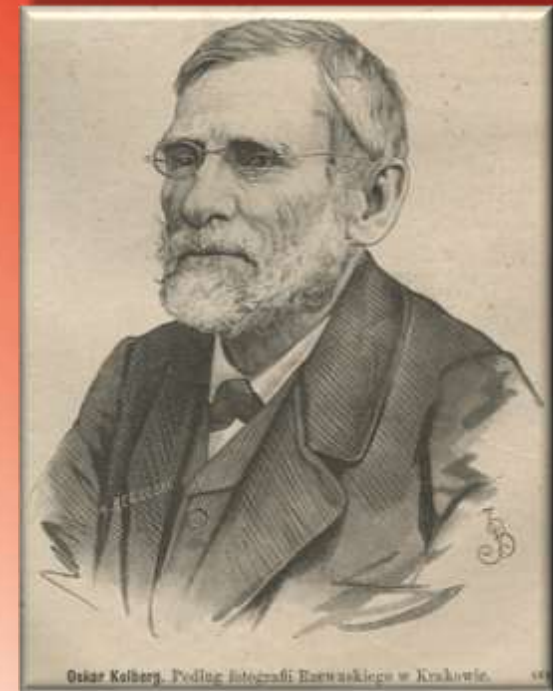
Wojciech Kętrzyński (1838-1918).
Fot. J. Eder 1881 r.
Zbiory Biblioteki Naukowej PAU
i PAN w Krakowie.

Ze względu na bardzo bogaty księgozbiór zgromadzony w Nawrze przez Kruszyńskich od XVIII wieku, który M. Szczaniecki jeszcze powiększył, gościło tam wielu badaczy i znanych osobistości, m.in. I.J. Kraszewski (1867), Kornel Ujejski (1873) czy Oskar Kolberg (1875).

Oprócz książek w Nawrze znajdowały się zbiory numizmatyczno-archeologiczne, geologiczne, kartograficzne i malarstwo. Bibliotekę nawrzańską w latach 70. XIX wieku porządkował Wojciech Kętrzyński. Ocalałe z archiwum w Nawrze dokumenty stanowią dziś jeden z cenniejszych zespołów archiwaliów w zbiorach Archiwum Państwowego w Toruniu.

Henryk Oskar Kolberg (ur. 22 II 1814 r. w Przysusze (woj. mazowieckie), zm. 3 VI 1890 r. w Krakowie) – polski etnograf, encyklopedysta, folklorysta i kompozytor. Dorastał w rodzinie inteligenckiej, trochę w cieniu Fryderyka Chopina, który był rówieśnikiem i przyjacielem jego brata. Muzycznej pasji nie podzielała rodzina, która obawiała się o przyszłość syna. Ten ostatecznie nie został wielkim kompozytorem. Poświęcił się działalności etnograficznej. W swojej pracy wykazywał się wielką skrupulatnością i dokładnością, co pozwoliło na zachowanie kulturowego dziedzictwa wielu regionów. Poszukiwania folkloru Kolberg rozpoczął od okolic Warszawy. Później ze swoimi badaniami wyruszał dalej. Materiał często opierał na korespondencji, gdyż nie zawsze było go stać, aby docierać w najdalsze zakątki kraju. Rodzimą kulturę ludową zawarł w monumentalnym dziele "Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce".

Źródła: Wikipedia i polskieradio.pl (Oskar Kolberg.
Kronikarz polskiego folkloru).

A. Regulski, Oskar Kolberg [w:] Tygodnik
Ilustrowany nr 273, 1880.
Zbiory Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy.

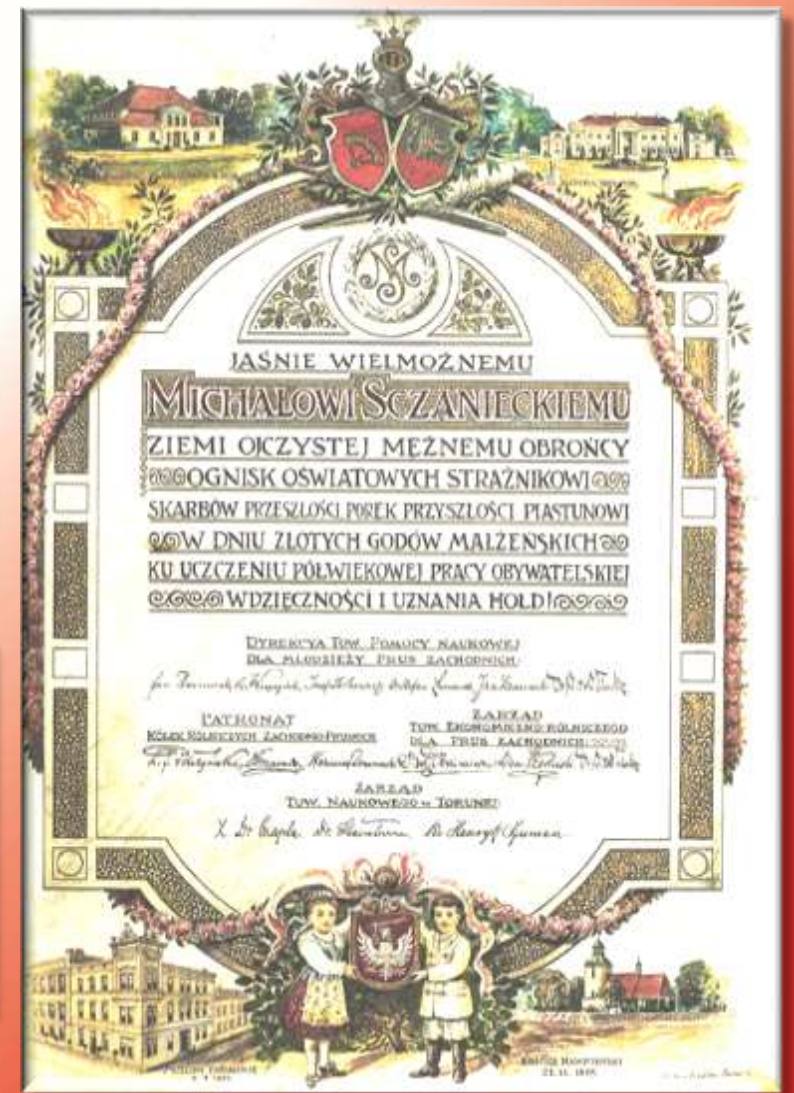

Tekst z okazji złotych godów M i B. Szanieckich. „Poradnik Gospodarski” nr 47, 19 XI 1915 r. Zbiory PAN Biblioteki Kórnickiej.

W 1915 roku Michał Leon Szaniecki obchodził podwójny jubileusz. Z jednej strony świętował wraz z żoną Bogusławą złote gody, z drugiej półwiecze pracy obywatelskiej, którą prowadził na wielu polach. Rocznicze te nie pozostały niezauważone. Zarówno przedstawiciele licznych organizacji, w których działał M. Szaniecki, jak i prasa polska ukazująca się w zaborze pruskim starały się nadać obchodom rocznicowym należyłą rangę i docenić zasługi dostojnego jubilata.

Fragment relacji z uroczystości jubileuszu 50-lecia małżeństwa B i M. Szanieckich w Nawrze, „Gazeta Toruńska”, nr 270 z 25 XI 1915. Zbiory WBP Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu.

Diplom jubileuszowy dla M. Szanieckiego z okazji 50-lecia pracy obywatelskiej i złotych godów przygotowany przez Antoniego Fiedlera, [w:] F. Stolkowski, *Nawra z tamtych lat*. Toruń 2014.

Michał Leon Szczaniecki zmarł w Komorzy k. Tucholi w czasie pobytu u córki 15 XI 1920 roku. Jako jedyny z bohaterów „Romantycznego pozytywizmu” doczekał odzyskania niepodległości przez Polskę, w której granicach znalazła się ogromna większość ziem Prus Zachodnich, na terenie których utworzono województwo pomorskie ze stolicą w Toruniu.

W 2020 roku prawowici spadkobiercy Nawry odzyskali swój majątek i przekazali go Urzędowi Marszałkowskiemu województwa kujawsko–pomorskiego, ma tu powstać Muzeum Ziemiaństwa.

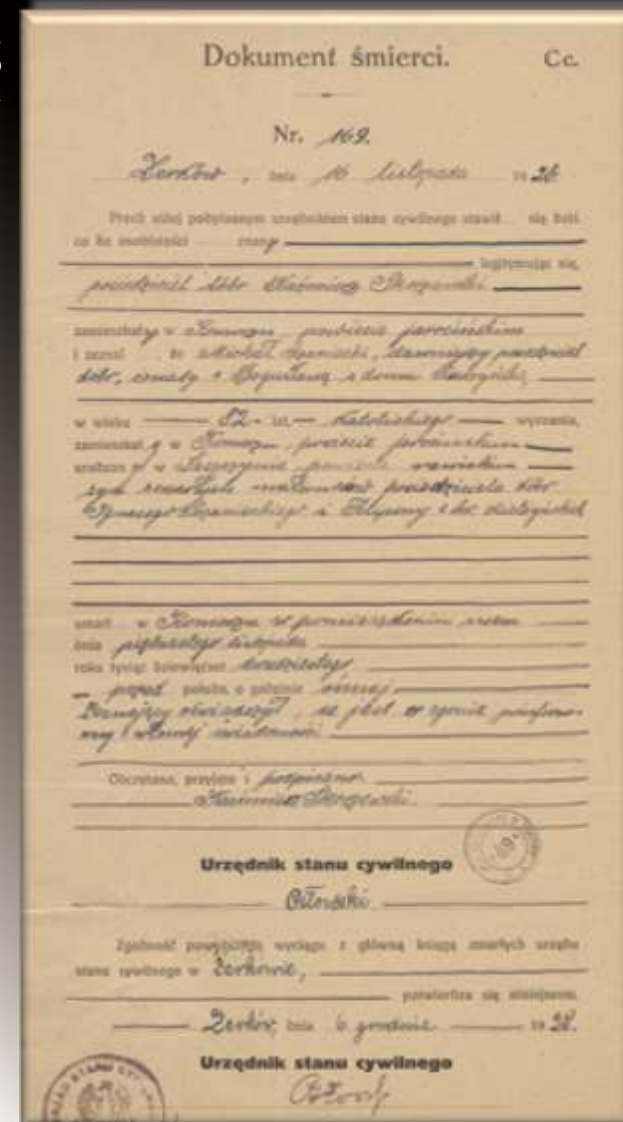
Popiersie Michała Leona Szczanieckiego. Fot. F. Stolkowski, [w:] F. Stolkowski, „Nawra z tamtych lat”, Toruń 2014. Zbiory Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

Województwo pomorskie w 1930 r.

Źródło: Wikimedia

Akt zgonu M. Szczanieckiego.
Zbiory Archiwum Państwowego
w Toruniu.

Tekst i projekt graficzny – Piotr Gużyński

Korekta – Joanna Załuska

Źródła i literatura:

- Bykowska S., *Elementy polskiej tożsamości narodowej na Pomorzu od połowy XIX w. do powstania Drugiej Rzeczypospolitej*, Słupskie studia historyczne, nr 18, Słupsk 2012, s. 119–138.
- Chodkowski W., *Mowa żałobna powiedziana na pogrzebie ś.p. Zygmunta Działowskiego, posła na sejm Rzeszy Niemieckiej, dziedzica dóbr Mgowa w kościele parafialnym w Wielkołtce w dniu 24 lutego 1878 roku*, Poznań 1878.
- Dygdała J., Wierchosławski S., *Nawra Kruszyńskich i Szczanieckich. Studium z dziejów szlachty i ziemiaństwa ziemi chełmińskiej*, Toruń 1990.
- Gałkowski P., *Genealogia ziemiaństwa ziemi dobrzyńskiej XIX–XX wieku*, Rypin 1997.
- Hochleitner J., Szwedowski P. [red] *Ród Sierakowskich na ziemi malborskiej*, Malbork 2013.
- Historia Polski w liczbach. Ludność. Terytorium*, red. A. Jezierski, Warszawa 1994.
- Historia Pomorza, t. IV (1850–1918), cz. 1, Ustrój, gospodarka, społeczeństwo*, red. S. Salmonowicz, Toruń 2000.
- Historia Torunia t. 3, cz. 1, W czasach zaboru pruskiego (1793–1920)*, red. M. Biskup, Toruń 2003.
- Łebski W., *Ignacy Łyskowski. Życiorys*, Poznań 1907.
- Mańkowski A., *Odrodzenie narodowe na Pomorzu w XIX i XX w.*, [w:] *Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego*, seria Balticum, z. 2, Polskie Pomorze. Tom II. Przeszłość i kultura, red. J. Borowik, Toruń 1931, s. 44–79.
- Rutkowski W., *Towarzystwa rolnicze polskie w Prusach Zachodnich. Rys historyczny i wykaz statystyczny istniejących Towarzystw rolniczych*, Poznań 1895.
- Serczykowska B., *Zygmunt Działowski 1843–1878*, [w:] *Działacze Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, T. 1, red. M. Biskup, Warszawa, Poznań 1975, s. 9–44.
- Serczykowska B., *Zygmunt Działowski (1843–1878) działacz narodowy, społeczny i kulturalny*, [w:] *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, red. M. Biskup, Warszawa 1982, s. 231–236.
- Spica P., *Kierunki działalności edukacyjnej organizacji polskich w Prusach Zachodnich na przełomie XIX i XX w.*, *Studia Paedagogica Ignatiana*, vol. 19, Nr 3, Kraków 2016, s. 171–191.
- Staniszewski K., *Działalność polskich organizacji rolniczych w Prusach Zachodnich w latach 1850–1890 na rzecz rozwoju rolnictwa polskiego w świetle pomorskiej prasy polskiej*, *Studia Historica Gedanensia*, t. VIII, Gdańsk 2017, s. 140–260.
- Wajda K., *W dobie zaboru pruskiego*, [w:] *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, T. 1, red. M. Biskup, Toruń 1977, s. 11–110.
- Wencel-Kalembkowska U., *Polskie obchody czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu*, [w:] *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Historia 9 (58), Toruń 1973, s. 213–226.
- Wierchosławski S., *Ignacy Łyskowski 1820–1886*, [w:] *Działacze Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, T. 1, red. M. Biskup, Warszawa, Poznań 1975, s. 45–83.
- Wierchosławski S., *Ignacy Łyskowski (1820–1886) pisarz, działacz narodowy i społeczny*, [w:] *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, red. M. Biskup, Warszawa 1982, s. 191–196.
- Wierchosławski S., *Ludwik Ślaski (1818–1898) działacz narodowy i społeczny*, [w:] *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, red. M. Biskup, Warszawa 1982, s. 185–190.
- Wierchosławski S., *Ignacy Łyskowski 1820–1886: polityk i publicysta, pierwszy prezes Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 2000.
- Wykaz prasy polskiej*, Berlin 1911.

Uznanie autorstwa-Użycie
niekomercyjne-Na tych samych
warunkach 4.0 Międzynarodowe
(CC BY-NC-SA 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.pl>
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode.pl>

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie
w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

